

KHỞI NGỮ

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Nhận biết khởi ngữ, phân biệt khởi ngữ với chủ ngữ của câu.
- Nhận biết công dụng của khởi ngữ là nêu đề tài của câu chứa nó. (Câu hỏi thăm dò như sau : "*Cái gì là đối tượng được nói đến trong câu này ?*".)
- Biết đặt những câu có khởi ngữ.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Quan niệm về khởi ngữ trong tiếng Việt

Một số tài liệu ngữ pháp quan niệm tiếng Việt là ngôn ngữ không biến hình từ, và trật tự từ là phương thức ngữ pháp rất quan trọng đối với tiếng Việt, do đó cần phân biệt các thành phần câu dựa vào trật tự của chúng. Chẳng hạn các cụm từ in đậm trong hai câu sau đây phải được coi là hai thành phần câu khác nhau :

(A) *Tôi đọc quyển sách này rồi.*

(B) *Quyển sách này tôi đọc rồi.*

Cụm từ in đậm ở câu (A) là bổ ngữ, ở câu (B) là khởi ngữ.

Tuy nhiên, cũng có những tài liệu nghiên cứu khác cho rằng trật tự từ trong tiếng Việt không chỉ biểu thị quan hệ ngữ pháp mà còn biểu thị giá trị thông tin của các bộ phận câu hay cảm xúc của người nói, người viết, vì vậy không thể lấy trật tự từ làm căn cứ duy nhất để xác định các thành phần câu. Theo quan niệm này, cụm từ in đậm trong câu (B) là bổ ngữ đảo. Chỉ những từ ngữ đứng trước chủ ngữ, biểu thị đề tài được nói đến trong câu và không thể chuyển sang vị trí khác mới được coi là khởi ngữ.

Vì giới nghiên cứu chưa có được một quan niệm thống nhất như vậy nên SGK chỉ nêu ra những dẫn chứng mà dù theo quan niệm nào cũng xác định chúng là khởi ngữ.

Khởi ngữ cũng còn được gọi là *đề ngữ* hay *thành phần khởi ý*.

2. Khởi ngữ trong quan hệ với phần câu còn lại

Khởi ngữ có thể có quan hệ trực tiếp với một yếu tố nào đó trong phần câu còn lại (đứng sau nó), nhưng cũng có thể quan hệ gián tiếp với nội dung của phần câu còn lại.

Khi khởi ngữ có quan hệ trực tiếp với yếu tố nào đó trong phần câu còn lại thì :

– Yếu tố ở khởi ngữ có thể được lặp lại y nguyên ở phần câu còn lại (ví dụ : *Giàu, tôi cũng giàu rồi.*).

– Yếu tố ở khởi ngữ có thể được lặp lại bằng một từ thay thế. Chẳng hạn từ câu (B) có thể có câu (B') sau đây :

(B') *Quyển sách này tôi đọc nó rồi.*

Đáng quan tâm hơn là trường hợp yếu tố ở khởi ngữ có quan hệ gián tiếp với phần câu còn lại. Ví dụ :

(E) *Kiên ở huyện, bất quá mình tốt lễ, quan trên mới xử cho được.*

(Nguyễn Công Hoan, *Bước đường cùng*)

Điểm chung của hai trường hợp quan hệ trực tiếp và quan hệ gián tiếp là đều có thể thêm các từ như *về, đối với* vào trước khởi ngữ. Chính những từ này cho thấy rõ ràng chức năng của khởi ngữ là nêu đề tài của câu chứa nó.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Hoạt động 1. Hình thành kiến thức về khởi ngữ.

Hoạt động hình thành kiến thức về khởi ngữ có thể thực hiện theo các bước sau đây :

1. Sau khi ghi đầu đề bài học, GV ghi lên bảng tiêu đề *I – Đặc điểm và công dụng của khởi ngữ trong câu.*

2. GV đọc rõ và giải thích nhiệm vụ nêu ở mục I.1.

3. GV lần lượt mời HS đọc và làm nhiệm vụ đã nêu đối với các câu ví dụ (a), (b), (c).

Hướng trả lời :

– Xác định chủ ngữ trong những câu chứa từ ngữ in đậm :

+ Ở (a) : Chủ ngữ trong câu cuối là từ *anh* thứ hai (không phải từ *anh* được in đậm).

+ Ở (b) : Chủ ngữ là từ *tôi*.

+ Ở (c) : Chủ ngữ là từ *chúng ta*.

– Phân biệt các từ ngữ in đậm với chủ ngữ :

+ Về vị trí : Các từ ngữ in đậm đứng trước chủ ngữ.

+ Về quan hệ với vị ngữ : Các từ ngữ in đậm không có quan hệ chủ – vị với vị ngữ.

Hoạt động 2. Làm việc với phần *Ghi nhớ*.

GV đọc hoặc cho HS đọc vài lần phần *Ghi nhớ*, lưu ý về hai điểm tách rời trong phần *Ghi nhớ*.

Hoạt động 3. Hướng dẫn thực hiện phần *Luyện tập*.

IV – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

Bài tập 1. Mục đích của bài tập này là nhận diện khởi ngữ dưới những hình thức diễn đạt khác nhau.

Các khởi ngữ :

- Ở đoạn trích (a) : *Điều này*
- Ở đoạn trích (b) : *Đối với chúng mình*
- Ở đoạn trích (c) : *Một mình*
- Ở đoạn trích (d) : *Làm khí tượng*
- Ở đoạn trích (e) : *Đối với cháu*

Bài tập 2. Mục đích của bài tập 2 là thực hành luyện tập dùng khởi ngữ một cách có ý thức (đặt trong tình huống cụ thể).

Giải đáp :

- a) *Làm bài, anh ấy cẩn thận lắm.*
- b) *Hiểu thì tôi hiểu rồi, nhưng giải thì tôi chưa giải được.*